

## РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

*Ищенко Н.А.*

*Кіровоградський національний технічний університет*

*Проаналізовано сучасні тенденції формування доходів населення в Кіровоградській області. Виявлено недоліки в організації заробітної плати на підприємствах області. Запропоновано напрями трансформації політики доходів населення.*

*Modern tendencies of forming population's income were analyzed in Kirovograd region. Some disadvantages in wages organization at enterprises of the region were elicited. The population's income policu transformation ways were offered in ouv research.*

*Ключові слова:* доходи населення, джерела доходів, рівень життя, заробітна плата.

**Актуальність проблеми.** Політика доходів населення в економічно розвинутих країнах є одним з головних елементів державного управління економікою. В основу розробки цієї політики покладено поточні оцінки та прогнозування рівнів, динаміки і структури доходів населення. Для України регулювання доходів населення є надзвичайно актуальним питанням, оскільки в умовах нестабільності економічного розвитку спостерігається гостра суперечність між обмеженістю ресурсів для реалізації соціальних програм та зростаючими вимогами до кінцевого попиту як одного з головних чинників економічного зростання. Низький рівень доходів працюючого населення та їх реальної купівельної спроможності на фоні високої частки тіньових доходів, високий рівень бідності працюючого населення та низька частка середнього класу в Україні обумовлюють необхідність комплексного реформування механізму формування доходів населення.

**Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій.** Теоретичні, методологічні та практичні аспекти проблеми доходів населення досліджуються у працях вітчизняних вчених: С. Бандура, В. Гейця, А. Колота, Е. Лібанової, О. Макарової, В. Мандибури, П. Саблука, М. Семикіної, Л. Черенько та ін. Однак проблема доходів населення є багатоаспектною, її стан постійно змінюється під впливом великої кількості чинників, тому виявлення сучасних тенденцій у формуванні доходів населення в регіоні є актуальним

завданням, що сприятиме удосконаленню політики у сфері розподільчих відносин.

**Метою роботи** є дослідження специфічних особливостей формування доходів населення в Кіровоградській області.

**Викладення основного матеріалу дослідження.** Формування доходів є однією з найгостріших соціально-економічних проблем, оскільки їхній розмір характеризує рівень добробуту, можливість задоволення матеріальних та духовних потреб і подальший розвиток індивіда. Доходи населення як соціально-економічна категорія характеризують стосунки в суспільстві з приводу присвоєння, використання та розподілу створюваного продукту. У зв'язку з тим, що головним критерієм соціального розшарування суспільства виступають розмір та джерело доходів, категорія доходів населення відображає економічні зв'язки між членами суспільства з приводу споживання виробленого продукту за рахунок їхньої трудової активності, використання власності, яка перебуває в їхньому розпорядженні, та соціальних трансфертів.

Доходи населення Кіровоградської області від зайнятості становили у 2007 р. 4330 млн. грн. Заробітна плата найманих працівників була основним джерелом доходів населення (38%). Прибуток та змішаний дохід від підприємницької діяльності і виробництва продукції для власного кінцевого споживання складала 17,7% загальних доходів [6, с. 361]. На жаль, все ще не відіграють належної ролі доходи від власності, зокрема від операцій з нерухомістю та цінними паперами. Це є наслідком, передусім, негараздів у корпоративних відносинах, нерозвиненості фондового ринку і переважного продажу акцій поза його межами.

За період 2003-2007 рр. номінальні доходи за рахунок заробітної плати зросли у 2,7 рази, прибуток та змішаний дохід у 2,2 рази, доходи від власності – на 57%. В той же час соціальні допомоги та інші поточні трансферти зросли у 3 рази. Як наслідок, частка доходів у вигляді соціальної допомоги, субсидій, пенсій, стипендій наблизилася до частки заробітної плати. Випереджальне зростання трансфертних доходів населення викликає занепокоєння, оскільки

фінансовою базою для їх виплати є доходи від зайнятості. Враховуючи, що з 2002 р. спостерігається приріст обсягів зайнятості, а кількість пенсіонерів в останні роки стала скорочуватися, структурні зрушення у доходах населення свідчать, передусім, про дуже низький рівень доходів від зайнятості. Через нерозвиненість ринкових джерел доходів, штучне заниження ціни робочої сили та високу частку соціальних трансфертів населення області в цілому залишається бідним за європейськими стандартами.

В Кіровоградській області, за даними офіційної статистики 2006 р., рівень сукупних витрат на одне домогосподарство зріс з 508,5 грн. до 1245,0 грн., або у 2,45 рази. Однак у регіоні частка населення з середнім рівнем сукупних витрат нижче прожиткового мінімуму у 2006 р. (тобто бідного за українськими критеріями) становила 57,6 % (табл. 1).

*Таблиця 1. Диференціація життєвого рівня населення Кіровоградської області\**

Роки	Децильний коефіцієнт диференціації витрат населення (разів)		Співвідношення витрат 10% найбільш та 10% найменш забезпеченого населення (разів)		Частка населення із середньодушовими витратами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, відсотків	
	грошових	сукупних	грошових	сукупних	грошових	сукупних
2000	4,7	3,4	9,1	5,4	90,3	74,4
2001	5,0	3,4	9,1	5,6	91,0	81,7
2002	4,5	3,6	8,3	5,6	91,6	86,6
2003	5,7	3,5	9,9	6,8	86,8	81,3
2004	4,9	4,6	9,5	8,3	78,3	66,5
2005	5,1	4,3	8,7	6,5	74,7	66,7
2006	6,0	4,6	11,0	8,2	62,9	57,6

\* Джерело: [6, с. 369]

На рівень трудової активності негативно впливає, за свідченням світової практики, як незначна диференціація доходів, що свідчить про зрівнялівку в оплаті праці, так і завелика диференціація, що призводить до соціальної несправедливості. Світовим досвідом доведено, що якщо децильний коефіцієнт перевищує відношення 1:10, то суспільство вступає в зону соціальної нестабільності. Не випадково країни з розвинутою ринковою економікою, починаючи з середини ХХ століття, розпочали активний перегляд політики

доходів у напрямку забезпечення більшої соціальної справедливості. Якщо в найбільш розвинутих європейських країнах співвідношення в доходах 10 % найбільш забезпечених і 10 % найменш забезпечених груп населення перебуває в межах 1:6-8, то в Кіровоградській області це співвідношення за останні роки, за непрямыми оцінками, складало 9,9-8,7.

За часткою витрат родини можна оцінювати рівень добробуту різних груп населення Кіровоградщини. Згідно закону Енгеля, зі зростанням доходів питома вага витрат домогосподарств на харчування знижується, витрати на одяг, житло, комунальні послуги змінюються несуттєво, а частка витрат на задоволення культурних і інших нематеріальних запитів зростає. У споживчих витратах домогосподарств області продовольчі товари займають: у 2000 р. – 68,2 %, у 2004 р. – 62,7, у 2005 р. – 59,8, у 2006 р. – 54,7% [5, с. 337]. Незважаючи на те, що чітко простежується тенденція до зниження питомої ваги витрат на харчування, все ж це є дуже загрозові показники, оскільки найоптимальніша питома вага продовольчих товарів у структурі сукупних витрат перебуває в межах 18-25 %. Це сигналізує, що рівень особистого споживання переважної більшості працездатного населення утримується на рівні мінімального споживчого бюджету, а переважна частина сімейного бюджету припадає на забезпечення фізіологічних потреб та (частково) потреб безпеки людини.

Основним джерелом трудових доходів є заробітна плата, яка вважається головним засобом матеріальної мотивації. Саме цей індикатор є визначним при виборі майбутньої зайнятості. С. Г. Струмилін підкреслює: „Заробітна плата за своїм призначенням - служить джерелом коштів для відтворення робочої сили – має забезпечити наступні елементи: виробництво сирової робочої сили працівника, ...його особистий зміст, обробку цієї сирової сили в більш кваліфіковану, тобто шкільне й професійне навчання робітника, поточний і капітальний ремонт його робочої сили, тобто нормальний відпочинок і лікувальну допомогу, „амортизацію” нормального зносу, тобто зміст родини й підготовки собі зміни в особі дітей і „страхування” від передчасного зносу,

наприклад, ранньої інвалідності в шкідливих виробництвах і всякого роду нещасних випадків у формі деяких заощаджень „на чорний день” [4, с. 124].

За станом на 01.01.2007 р. середня заробітна плата в області складала 819 грн., а в 2007 р. 1054 грн. Темп її зростання у 2006 р. склав 31,3 % і разом з її приростом у доларовому еквіваленті є максимальним з моменту набуття Україною незалежності. Однак згідно з балансом грошових доходів населення за останні роки простежується тенденція до деякого зменшення питомої ваги заробітної плати в грошових доходах населення.

Якщо в 1990 р. її частка в доходах становила 70,7%, то в 1995 р. - 59,0%, в 1998 р. - 48,2%, а в 2005 р. – 53,1 %, у 2006 р. – 55,3%. Аналогічний показник для Кіровоградської області склав : у 2000 р. – 47,0%, у 2005 р. – 42,5, у 2006 р. – 42,1 %, у 2007 р. – 44,2%, що значно гірше за середньо українські показники. Для порівняння слід відмітити, що в сумарних доходах населення заробітна плата складає: у Великобританії - 65%, Німеччині - 64%, Італії -52%, США - 53%, Франції - 58%, Японії - 69%. Серед працездатного населення поширюється сфера вторинної зайнятості, що вносить не завжди бажані корективи у кількісні пропорції попиту і пропозиції на ринку праці.

За даними державної статистики, у 2006 р. в регіоні середньогодинний рівень оплати праці становив всього приблизно 3,4 гривні (або 0,67 дол.), а разом із співвідношенням «розмір фонду оплати праці – виготовлена продукція» це дає змогу засвідчити, що оплата праці в області (як і в цілому по країні) значно поступається продуктивності праці. Через це відбувається багатократне збільшення пропозиції робочої сили шляхом вторинної зайнятості, що порушує нормальний перебіг процесів відтворення робочої сили. До цього варто додати, що за існуючими світовими стандартами, для нормального відтворення робочої сили середня заробітна плата має перевищувати прожитковий мінімум в 2-3 рази, тобто у 2006 р. в області вона повинна була скласти приблизно 1240-1485 грн.

Здійснений нами аналіз організації заробітної плати на підприємствах області виявив такі її недоліки: незважаючи на поширення усіх форм оплати

праці (почасової, відрядної, акордної) та їх систем, механізм формування оплати праці є недостатньо гнучким, і виявляє свою нездатність реагувати на зміни в ефективності та якості праці окремого працівника; однофакторність системи заробітної плати, тобто стимулювання працівників зорієнтоване на розвиток лише одного показника (обсяг продажів, якість, прибуток); порушення міжкваліфікаційної диференціації на фоні надто великого розриву у співвідношеннях між максимальними і мінімальними рівнями заробітної плати. Якщо мінімальний її рівень підвищуватиметься, а міжкваліфікаційні та міжпосадові співвідношення не відновлюватимуться (що спостерігалось у 2002 р.), в неоднакові умови ставляться висококваліфіковані та низькокваліфіковані працівники; відсутність дійових механізмів соціального партнерства щодо регулювання заробітної плати; нездатність чинних форм і систем оплати праці і преміювання ефективно впливати на соціальну і творчу активність зайнятих інноваційною, інтелектуальною діяльністю та недостатній розвиток гнучких систем оплати праці; істотні, не виправдані змістом та виробничими (посадовими) функціями диспропорції в структурі заробітної плати, яка характеризується високою часткою основної заробітної плати (65 % - у 2006 р.) та значними нарахуваннями за невідпрацьований час; практично відсутня система оцінки робітників, що перебувають на погодинній оплаті, а також оціночних показників і норм для менеджерів, фахівців і службовців; помилкове уявлення усіх суб'єктів соціально-трудових відносин (роботодавців, профспілок, представників держави) щодо ролі та місця в ринковій економіці тарифного та організаційно-технічного нормування праці та майже повна ліквідація його нормативно-методичної бази та підрозділів з питань нормування праці.

**Висновки.** Проведений нами аналіз формування доходів населення Кіровоградської області та їх джерел дають підстави для висновку про необхідність трансформації політики доходів – перенесення акцентів з вимушеної підтримки соціально вразливих верств населення на стимулювання ефективної економічної діяльності працездатних громадян. Відповідно

трансформація державної політики доходів населення вимагає узгоджених цілеспрямованих дій за такими напрямками: реформування оплати праці та забезпечення зростання її середнього рівня; трансформація політики доходів від власності; створення повномасштабної системи соціального страхування; удосконалення механізмів перерозподілу коштів шляхом оподаткування доходів і надання соціальної допомоги та суспільних послуг. Врахування наданих рекомендацій дозволить не лише підвищити життєвий рівень працездатного населення, але й розширити можливості інвестування економіки, підвищити рівень конкуренції, сформувати потужній середній клас, що матиме загальний позитивний вплив на розвиток усієї економічної системи.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блинов А. Проблема бедности в России и Украине / А. Блинов, А. Сидорова // Економіст. – 2006. – № 3. – С.21–23.
2. Колот А. Теоретичні і прикладні аспекти підвищення доходів працюючих як передумови збереження та розвитку людського капіталу / А. Колот, С. Григорович // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 8. – С. 19-27.
3. Лібанова Е. М. Політика доходів населення в контексті європейського вибору України / Е. М. Лібанова // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. Спец. вип. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. – К.: КНЕУ, 2005. – Т.3. – С. 333-353.
4. Струмилин С. Г. Собрание сочинений / С. Г. Струмилин. – М.: Наука, 1964. – Т.3: Проблемы экономики. – 327 с.
5. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2006 рік. – Кіровоград, 2007. – 486 с.
6. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2007 рік. – Кіровоград, 2008. – 512 с.